

หลักสูตรธรรมศึกษา วิชาธรรมวิภาค ระดับประถมศึกษา

คำนำ

คู่มือเตรียมสอบธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา วิชาธรรมวิภาค ได้ทั้งสรุปย่อเนื้อหาและตัวอย่างข้อสอบ ตรงตามหลักสูตรแม่กองธรรมสนามหลวง ภายในเล่มมีเนื้อหาประกอบด้วย สรุปย่อเนื้อหาและตัวอย่างข้อสอบที่ใช้สอบในปัจจุบันครบ เฉพาะวิชาธรรมวิภาค ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา เหมาะอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนใช้ทบทวนเนื้อหาและเตรียมความพร้อมก่อนสอบ

ผู้จัดทำหวังว่า นักเรียนธรรมศึกษาจะได้รับประโยชน์จาก การศึกษาหนังสือเล่มนี้ โดยจัดทำเพื่อให้ช่วยต่อการจดจำและสรุปย่อเนื้อหาวิชานี้ ที่จะช่วยเสริมความเข้าใจในแนวทางการออกข้อสอบได้ง่าย ใช้ทบทวนเนื้อหาก่อนเข้าสอบธรรมสนามหลวง เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการทำข้อสอบได้มากยิ่งขึ้นและสามารถสอบผ่านธรรมศึกษาตรีได้อย่างภาคภูมิใจ

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณทุกที่เข้ามาหาความรู้ธรรมะของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อนำไปสอบแล้วยังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ทำให้ชีวิตพบความสุขทางกายใจมากขึ้น พร้อมทั้งความช่วยเหลือสนับสนุนในการทำงานนี้

ขอโน้มอุทิศบุญกุศลทั้งหลายอันจะเกิดขึ้น แด่มหาปูชนียาจารย์ มารดาบิดา คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑ ความรู้เบื้องต้น	
เกี่ยวกับขอบข่าย ธรรมศึกษา	๑
๑. ธรรมศึกษา	๒
๒. ธรรมวิภาค	๓
บทที่ ๒ ธรรมหมวด ๒	
๑. ธรรมมีอุปการะมาก ๒	๔-๕
๒. ธรรมเป็นโลกบาล ๒	๖
๓. ธรรมอันทำให้งาม ๒	๗
๔. บุคคลหาได้ยาก ๒	๘
บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๓	
๑. รตนะ ๓ คุณของรตนะ ๓	๙-๑๐
๒. โฉวาท ๓	๑๑
๓. ทุจจริต ๓	๑๒
๔. สัจจริต ๓	๑๓
๕. อกุศลมูล ๓	๑๔
๖. กุศลมูล ๓	๑๕
บทที่ ๔ ธรรมหมวด ๔	
๗. อริยสัจ ๔	๑๖

ประกาศสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

เรื่อง ขอบข่ายหลักสูตรธรรมศึกษา ๙ ช่วงชั้น ปีพุทธศักราช ๒๕๖๔

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๒/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕ ที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบอนุมัติให้สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้เป็นไปตามขอบข่ายหลักสูตรธรรมศึกษา ๙ ช่วงชั้น ปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ และประกาศให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามขอบข่ายดังกล่าวซึ่งผ่านการประเมินจากผู้แทนนักเรียน ข้าราชการ และ นักวิชาการแล้ว โดยมีรายละเอียดในการประกาศใช้ ดังนี้

๑. ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ใช้ขอบข่ายหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ในธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป และใช้ขอบข่าย ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑ ในธรรมศึกษาชั้นโทและชั้นเอกทุกระดับ

๒. ปีการศึกษา ๒๕๖๖ ใช้ขอบข่ายหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีและชั้นโท ปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ในธรรมศึกษาชั้นตรีและชั้นโท ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป และใช้ขอบข่าย ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑ ในธรรมศึกษาชั้นเอกทุกระดับ

๓. ปีการศึกษา ๒๕๖๗ เป็นต้นไป ใช้ขอบข่ายหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ในธรรมศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และประชาชนทั่วไป

จึงประกาศให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมได้ทราบและปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคมดังกล่าวโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

แม่กองธรรมสนามหลวง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น องค์นักธรรม สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญ และวิสามัญ

ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มี พระพรหมมุนี (พรหมคุณตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม ได้ดำเนินการเข้าอบรมศีลธรรม จริยธรรมและสอนธรรมศึกษาตามสถานศึกษาต่าง ๆ โดยมีนักเรียนนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจทั่วไป สนใจกิจกรรมของศูนย์ฯ เป็นอย่างมากตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ธรรมศึกษา คือ การเรียน การสอน การสอบธรรมสนามหลวงสำหรับคฤหัสถ์หรือบุคคลทั่วไป ที่ไม่ใช่บรรพชิต (พระภิกษุสามเณร) ซึ่งธรรมศึกษานั้นเป็นหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ในปัจจุบันมีการเรียนทั้งหมด ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี, ธรรมศึกษาชั้นโท, และธรรมศึกษาชั้นเอก

เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต แม่กองธรรมสนามหลวง

“กล่าวว่า ธรรมศึกษา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักของชีวิต ดังนั้น ธรรมศึกษา ก็คือการศึกษาข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของทุกคนในโลกนี้ มีเฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่ทุกคน ทุกศาสนาในโลก ต้องศึกษา ต้องรู้หลักปฏิบัติ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นความสุขความเจริญในชีวิต เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคมส่วนรวม ประเทศชาติ และชาวโลก การเรียนธรรมศึกษาจึงต้องเรียนให้รู้ ให้สามารถพิจารณาให้เห็นจริงตามหลัก คือการมองให้รู้ว่า ปฏิบัติเช่นนี้แล้ว ได้ผลจริงหรือไม่ หรือปฏิบัติแล้ว เกิดประโยชน์เช่นไร” ...อ้างที่

มีเนื้อหาการเรียนอย่างไร

ธรรมศึกษา มีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรการเรียนนักธรรมของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน เว้นแต่วิชาวินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้ เภยจุลศีลเบญจธรรมในชั้นตรี ใช้อุปสยศีลในชั้นโท และใช้กรรมบท ๑๐ ในชั้นเอก

ธรรมวิภาค อ่านว่า ทำ-มะ-วิ-พาก

ประกอบด้วยคำว่า ธรรม + วิภาค (๑) “ธรรม” บาลีเป็น “ธมฺม” (ทำ-มะ) รากศัพท์มาจาก ธฺ (ธาตุ = ทรงไว้) + รมม (ปัจจัย) ลบ ร ที่สุดธาตุ (ธฺ > ธ) และ ร ต้นปัจจัย (รมม > มม) : ธฺ > ธ + รมม > มม : ธ + มม = ธมฺม (ปุงลิงค์) แปลตามศัพท์ว่า –

(๑) “กรรมที่ทรงไว้ซึ่งความดีทุกอย่าง” (หมายถึงบุญ)

(๒) “สภาวะที่ทรงผู้ดำรงตนไว้มิให้ตกไปในอบายและวิญญูทุกข์” (หมายถึงคุณธรรมทั่วไปตลอดจนถึงโลกุตระธรรม)

(๓) “สภาวะที่ทรงไว้ซึ่งสัตว์ผู้บรรลุมรรคเป็นต้นมิให้ตกไปในอบาย” (หมายถึงโลกุตระธรรม คือมรรคผล)

(๔) “สภาวะที่ทรงลักษณะของตนไว้ หรืออันปัจจัยทั้งหลายทรงไว้” (หมายถึงสภาพหรือสัจธรรมทั่วไป)

(๕) “สภาวะอันพระอริยมรรคมีสิบเอ็ดองค์เป็นต้นทรงไว้ ปุณฺณทรงไว้ไม่ได้” (หมายถึงโลกุตระธรรม คือมรรคผล)

คำแปลตามศัพท์ที่เป็นกลางๆ “ธมฺม” คือ “สภาพที่ทรงไว้”

“ธมฺม” สันสกฤตเป็น “ธฺม” เราเขียนอิงสันสกฤตเป็น “ธรรม”

ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ บอกความหมายของ “ธรรม” ไว้ดังนี้ –

(๑) คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม

(๒) คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า

(๓) หลักประเพณีปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม

(๔) ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม

(๕) ความยุติธรรม, ความถูกต้อง, เช่น ความเป็นธรรมในสังคม

(๖) กฎ, กฎเกณฑ์, เช่น ธรรมะแห่งหมู่คณะ

(๗) กฎหมาย เช่น ธรรมะระหว่างประเทศ

(๘) สิ่งของ เช่น เครื่องไทยธรรม

ในที่นี้ “ธรรม” มีความหมายเน้นที่คำสั่งสอนและหลักประเพณีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

(๒) “วิภาค” บาลีอ่านว่า วิ-พา-คะ รากศัพท์มาจาก วิ (คำอุปสรรค = วิเศษ, พิเศษ, แจ่ม, ต่าง) + ภาช (ธาตุ = จำแนก, แบ่ง) + ณ ปัจจัย, ลบ ณ, แปลง ช เป็น ค

: วิ + ภาช = วิภาช + ณ = วิภาชน > วิภาช > วิภาค (ปุงลิงค์) แปลตามศัพท์ว่า “สิ่งอันเขาแบ่งออกเป็นต่างๆ” หมายถึง การจำแนก, การแบ่ง; การจำแนกรายละเอียด, การจัดชั้น (distribution, division; detailing, classification)

ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ บอกไว้ว่า – “วิภาค : (คำนาม) การแบ่ง, การจำแนก; ส่วน, ตอน. (ป., ส.).”

ธมฺม + วิภาค = ธมฺมวิภาค (ทำ-มะ-วิ-พา-คะ) > ธรรมวิภาค (ทำ-มะ-วิ-พาก) แปลว่า การจำแนกธรรม, การแบ่งธรรมออกเป็น

ส่วนๆ, การจัดแบ่งธรรมออกเป็นหมวด พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของท่าน ป.อ. ปยุตโต ไขความไว้ว่า – “ธรรมวิภาค : การจำแนกธรรม, การจัดหัวข้อธรรมจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าอธิบายและทำความเข้าใจ.”

ขยายความ : “ธรรมวิภาค” ที่รู้จักกันในหมู่นักศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งในหนังสือ “นวโกวาท” ซึ่งมีเนื้อหาเป็น ๓ ส่วน คือ – ส่วนต้นเป็น “วินัยบัญญัติ” หรือศีลของภิกษุ – ส่วนกลางเป็น “ธรรมวิภาค” คือธรรมที่แยกคัดจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น ธรรมที่มี ๒ ข้อย่อย รวมไว้หมวดหนึ่ง มี ๓ ข้อย่อยรวมไว้หมวดหนึ่งเป็นต้น – ส่วนหลังเป็น “คิทธิปฏิบัติ” คือหลักปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์หรือชาวบ้านทั่วไป แสดงหลักธรรมที่ควรประพฤติ เช่น เรื่องทิศหก และที่ควรเว้น เช่น อกายมุข เป็นต้น

คำว่า “วิภาค” ถ้าฟังแต่เสียงแล้วให้สะกดเป็นคำ คนส่วนมากคงจะสะกดเป็น “วิพากย์” ซึ่งผิดทั้งคำและความหมาย

“วิพากย์” -ย การันต์ แบบนี้ไม่มีในภาษาไทย “พากย์” -ย การันต์ ไม่มี วิ- แบบนี้มีใช้ในภาษาไทย แปลว่า คำพูด หรือพูดแทนผู้แสดงหรือพูดตามบทบาทของผู้แสดง โชน หนั่ง หรือภาพยนตร์ เป็นต้น เช่น พากย์โชน พากย์หนั่งตะลุง พากย์หนั่งใหญ่ พากย์ภาพยนตร์ แต่ถ้าเป็น “วิพาก-” ต้อง ช ฤๅษี การันต์ สะกดเป็น “วิพากษ์” แปลว่า พิจารณาตัดสิน

“ธรรมวิพากษ์” แม้จะแปลได้ความว่า พิจารณาตัดสินธรรม แต่ไม่ใช่ความหมายที่ต้องการในที่นี้ ในที่นี้ “ธรรมวิภาค” แปลว่า จำแนกธรรม หรือแบ่งธรรมออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าอธิบายและทำความเข้าใจ

หลักสูตรธรรมศึกษา ระดับประถมศึกษา วิชาธรรมะวิภาค ตอนที่ ๑

ธรรมะหมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการ

ธรรมมีอุปการะมาก หรือ พหุประการธรรม คือหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องในกิจหรือการทำคุณงามความดีทุกประเภท หรือแม้แต่การดำเนินชีวิต ประกอบกิจการงาน เป็นหลักธรรมที่ป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการทำ พูด คิด หรือทำกิจใด ๆ ก็ตาม มีอยู่ ๒ ประการ คือ ๑. สติ ความระลึกได้ ๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม

ทำไมจึงชื่อว่า “ธรรมมีอุปการะมาก” ธรรมะในหมวดนี้ คือ สติ ความระลึกได้ และ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว เป็นธรรมะที่มีผลช่วยยับยั้งไม่ให้เราเผลอทำสิ่งที่ผิดพลาด เป็นธรรมะที่ช่วยระคับระคองให้เราไม่เกิดความประมาท ทำให้การทำ การพูด การคิด ของเราดำเนินไปได้อย่างเป็นกระบวนการ มีประสิทธิภาพ ไม่เผลอ ไม่ผิดพลาด เปรียบเสมือนพ่อแม่ที่คอยสอดส่องและตักเตือนไม่ให้ลูกทำสิ่งที่ผิดพลาด เหตุนี้ธรรมะในหมวดนี้จึงได้ชื่อเช่นนั้น

ความหมายของ “สติ” และ “สัมปชัญญะ”

สติ คือ ความระลึกได้ หมายถึง การอุทิศใจขึ้นได้ก่อนที่จะทำ พูด หรือคิดอะไร หรือความมีใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ พูด หรือคิด ทำให้เรารู้อยู่เสมอว่า เราจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร หรือเรากำลังทำอะไร กำลังพูดอะไร กำลังคิดอะไร สติจึงเป็นตัวกำกับอย่างดีไม่ให้เราเผลอทำผิด พูดผิด หรือคิดผิด

สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อม หรือรู้ชัดแจ้งตามความเป็นจริง เข้าใจชัดเจน ในสิ่งที่สติระลึกได้ ว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี ผิดหรือถูก มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ เป็นต้น เมื่อเรารู้ชัดว่าสิ่งที่เรากำลังทำ พูด คิด เป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี เราก็จะสามารถทำสิ่งที่ถูกต้อง และยับยั้งการทำ พูด คิด ที่ผิดทำนองคลองธรรมเสียได้

ลักษณะของสัมปชัญญะ สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อม มี ๔ ลักษณะ คือ

๑. สาทถกสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดว่าสิ่งนั้น ๆ มีประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายอย่างไร เมื่อรู้แล้วก็จะทำให้เราตัดสินใจหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีมีประโยชน์ และทำสิ่งที่มีประโยชน์ได้

๒. สปปายสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดว่า สิ่งนั้น ๆ เป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี เป็นสุขหรือไม่สุข เมื่อรู้ดังนี้แล้ว ก็จะทำให้เราตัดสินใจทำสิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ไม่ดีเสียได้

๓. โคจรสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดถึงขอบเขตของสิ่งที่เราจะทำหรือกำลังทำ ทำให้เราสามารถตัดสินใจได้ว่า สิ่งที่เราจะทำหรือกำลังทำอยู่นั้น เราควรจะทำแค่ไหนถึงจะพอดี

๔. อสัมโมหสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดตามความเป็นจริง ไม่หลงมกมาย คือเราจะทำอะไรหรือกำลังทำอะไร เรารู้ว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ และความรู้ที่วุ่นนั้นเป็นความรู้ตามความเป็นจริง มีหลักยึด ไม่ใช่รู้เพราะคิดเอาเอง ไม่ใช่รู้จากการคาดเดา หรือไม่ใช่ความเข้าใจผิด

ประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ สติ และ สัมปชัญญะ เมื่อหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอสม่ำเสมอจะก่อประโยชน์เป็นอันมาก ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในการทำ พูด คิด หรือทำกิจใด ๆ ก็ตาม ช่วยสนับสนุนให้กิจสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม ในการใช้ชีวิตประจำวันและการทำงาน ถ้ามีสติสัมปชัญญะประกอบก็จะทำให้การประกอบกิจต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยปราศจากความผิดพลาด หรือมีความผิดพลาดน้อย ในทางธรรมนั้น สติและสัมปชัญญะยังมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีสติสัมปชัญญะกำกับเสมอจึงจะสามารถปฏิบัติธรรมสำเร็จได้ ถ้าขาดสติและสัมปชัญญะเสียแล้ว การปฏิบัติธรรมย่อมไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้เลย

หลักปฏิบัติในการฝึกตนให้มีสติสัมปชัญญะ

หากต้องการฝึกตนให้เป็นคนมีสติสัมปชัญญะ สามารถทำได้ด้วยวิธีดังนี้

รักษาศีลข้อที่ ๕ ให้ดี คืองดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เครื่องดองของมีเมาทุกชนิด และงดเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นตัวทำลายสติโดยตรง ฝึกเจริญสมาธิภาวนาอยู่เป็นประจำ ทุกครั้งที่ทำ พูด คิด ต้องฝึกจิตให้จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ ไม่วอกแวก ไม่ปล่อยใจให้ลอยไปนอกเรื่องที่กำลังทำ พูด หรือคิด ฝึกกรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นวิธีสร้างสติโดยตรง

๑. ข้อใด เป็นธรรมมีอุปการะมาก ?

- ก. หิริ โอตตปปะ
- ข. สติ สัมปชัญญะ
- ค. กตัญญู กตเวที
- ง. ขันติ โสรัจจะ

๒. บุคคลทำอะไรมักผิดพลาด เพราะขาดธรรมข้อใด ?

- ก. หิริ – โอตตปปะ
- ข. สติปัญฐาน
- ค. สติ – สัมปชัญญะ
- ง. อริยสัจ

๓. คนที่ทำผิดพลาดอยู่เสมอเพราะขาดธรรมอะไร ?

- ก. ธรรมที่เป็นโลกบาล
- ข. ธรรมที่เป็นรากเหง้ากุศล
- ค. ธรรมที่มีอุปการะมาก
- ง. ธรรมคือข้อปฏิบัติไม่ผิด

๔. สติควรใช้เวลาไหน ?

- ก. ขณะทำก่อนพูดก่อนคิด
- ข. ก่อนทำก่อนพูดก่อนคิด
- ค. ก่อนทำก่อนพูดขณะคิด
- ง. ก่อนทำก่อนพูดหลังจากคิดแล้ว

๕. ธรรมข้อใดควบคุมมิให้คนทำผิดพลาด ?

- ก. สติสัมปชัญญะ
- ข. หิริโอตตปปะ
- ค. ขันติโสรัจจะ
- ง. กตัญญูกตเวที

๖. ธรรมข้อใดมีอุปมาดุจหางเสือเรือ ?

- ก. หิริ
- ข. โอตตปปะ
- ค. สติ
- ง. ขันติ

๗. ธรรมข้อใด อุดหนุนมิให้คนทำอะไรผิดพลาด ?

- ก. หิริ โอตตปปะ
- ข. ขันติ โสรัจจะ
- ค. กตัญญูกตเวที
- ง. สติ สัมปชัญญะ

๘. ระลึกได้ว่าวันนี้ต้องไปทำงาน เป็นลักษณะของธรรมข้อใด ?

- ก. หิริ
- ข. โอตตปปะ
- ค. สติ
- ง. สัมปชัญญะ

๙. คนขาดสติสัมปชัญญะมีลักษณะเช่นไร

- ก. โง่เขลา
- ข. ประมาท
- ค. ขาดความละอาย
- ง. ไร้ความรับผิดชอบ

๑๐. สติสัมปชัญญะ เชื่อว่ามีอุปการะมากเพราะเหตุใด

- ก. ช่วยให้เกิดความสุข
- ข. ช่วยให้รู้ รวบรวม
- ค. ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด
- ง. ช่วยให้มีสมาธิ

ธรรมคัมภีร์โลก ๒ ประการ

ธรรมคัมภีร์โลก หรือ ธรรมเป็นโลกบาล เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก เพราะทำให้คนทั้งหลายที่มีธรรมข้อนี้เป็นหลักปฏิบัติ ดำรงตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดี และไม่เบียดเบียนกัน หลักธรรมหมวดนี้มีอยู่ ๒ ข้อ คือ

hiri ความละอายต่อการทำบาป หมายถึง ความรู้สึกละอายเมื่อคิดจะทำสิ่งที่ เป็นบาปชั่วช้าลามก โดยมานึกถึงสถานะของตนเอง นึกถึงครอบครัว นึกถึงครูบาอาจารย์ นึกถึงชาติตระกูล เป็นต้น

โดยการพิจารณาว่า การที่จะทำสิ่งที่ เป็นบาปชั่วช้าลามกเช่นนั้น ไม่เหมาะสมกับชาติตระกูลของเราเลย ไม่เหมาะสมกับสถานะของเราเลย เป็นต้น แล้วเว้นกรรมชั่วเช่นนั้นเสีย เพื่อไม่ให้เกิดความอับอายขายหน้า หรือเสื่อมเสียชื่อเสียง อย่างนี้เรียกว่า **hiri**

โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของบาป หมายถึง ความรู้สึกกลัวต่อผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำที่เป็นบาปชั่วช้าลามกนั้น โดยมาพิจารณาถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น เช่น

ถ้าเราไปฆ่าคนตายสักคน แน่แน่นอนว่าเราต้องถูกตำรวจจับ ดิดคุก หรือถูกประหารชีวิต ตัวเองก็เดือดร้อน คนในครอบครัวก็เสียใจ ถูกตำหนิติเตียนนานาประการ อันนี้เป็นผลในปัจจุบัน เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว เราก็ต้องไปรับผลกรรมจากการฆ่าคนนั้นในนรกอีก นี่เป็นผลในโลกหน้า

๑. โลกในคำว่า “ธรรมคัมภีร์โลก” หมายถึงข้อใด ?

- ก. โลกคือแผ่นดิน ข. เทวโลก
ค. โลกคือหมู่สัตว์ ง. ยมโลก

๒. “อายชั่ว กลัวบาป สวรรค์รับ บาปลา” หมายถึงธรรมข้อใด ?

- ก. สติ สัมปชัญญะ ข. หิริ โอตตปปะ
ค. วชิสุจิริต ๔ ง. วชิสุจิริต ๔

๓. ผู้มีธรรมเป็นโลกบาลอยู่ในใจ ย่อมมีลักษณะเช่นไร ?

- ก. เป็นคนกล้าหาญ
ข. เป็นผู้นิ่งทั้งต่อหน้า ลับหลัง
ค. เป็นคนเรียบร้อย
ง. ไม่ทำชั่วทั้งต่อหน้า ลับหลัง

๔. ข้อใด เรียกว่าเทวธรรม ?

- ก. สติ สัมปชัญญะ ข. ชันติ โสรัจจะ
ค. หิริ โอตตปปะ ง. กตัญญูกตเวที

๕. ผู้มีเทวธรรม มีลักษณะอย่างไร ?

- ก. ไม่ทำชั่วในที่ลับ
ข. ไม่ทำชั่วในที่แจ้ง
ค. ไม่ทำชั่ว ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง
ง. ไม่ทำชั่ว เพราะกลัวถูกประณาม

๖. ข้อใด เป็นลักษณะของโอตตปปะ ?

- ก. ละอายความชั่ว ข. กลัวถูกลงโทษ
ค. ละอายตนเอง ง. กลัวผลของความชั่ว

๗. ผู้มีหิริอยู่ในใจ เชื่อว่าไม่ทำความชั่ว เพราะสาเหตุใด ?

- ก. กลัวคนเห็น ข. กลัวติดคุก
ค. ละอายคนอื่น ง. ละอายใจ

๘. หิริโอตตปปะช่วยสังคมด้านใด ?

- ก. ป้องกันการทุจริต
ข. ป้องกันความเกียจคร้าน
ค. ป้องกันภัยพิบัติ
ง. ป้องกันความยากจน

๙. หิริโอตตปปะ จัดเป็นธรรมอะไร ?

- ก. ธรรมมีอุปการะมาก
ข. ธรรมคัมภีร์โลก
ค. ธรรมอันทำให้งาม
ง. ธรรมสงเคราะห์โลก

๑๐. คนมีโอตตปปะมีลักษณะเช่นใด ?

- ก. รังเกียจคนชั่ว
ข. ละอายบาป
ค. เกรงกลัวบาป
ง. เกรงกลัวคนชั่ว

ธรรมอันทำให้งาม ๒ ประการ

ในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมอยู่ ๒ ข้อ ที่เป็นหลักธรรมที่ทำให้กาย วาจา ใจ งดงาม ทำให้เป็นที่รักของคนอื่น ๆ ทำให้ใคร ๆ ก็ตามที่ได้คบหาสมาคมกับเรามีความเมตตาเรา หลักธรรมดังกล่าวทั้ง ๒ ข้อนั้นก็คือ

๑.ขันติ ความอดทน หรือ ความอดกลั้น ได้แก่ ความมีใจหนักแน่น ไม่ย่อท้อ มุ่งมั่นต่อเป้าหมายที่มุ่งหวัง ไม่ยอมแพ้ให้ความเหนื่อยยากลำบาก มี ๔ ลักษณะ คือ ๑.อดทนต่อความลำบากตรากตรำ ๒.อดทนต่อทุกขเวทนา ๓. อดทนต่อความเจ็บใจ ๔. อดทนต่ออำนาจกิเลส

๒. โสรัจจะ ความเสถียร ได้แก่ การรักษาภริยาอาการภายนอกให้สง่างามสงบเสถียรอยู่ได้ แม้ต้องเผชิญกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เช่น มีคนมาพูดหรือมาทำอะไรให้ต้องเจ็บใจ ก็สามารถระงับอาการเจ็บใจนั้นไว้ได้ ไม่แสดงออกมาทางสีหน้าหรือท่าทาง

การที่บุคคลสามารถข่มอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจได้ และไม่แสดงออกมาทางสีหน้าท่าทางนั้น ทำให้บุคคลนั้นแลดูสง่างามอยู่เสมอ เพราะไม่แสดงอาการที่ไม่น่ารักออกมาทางกาย ทำให้ใคร ๆ ที่อยู่ใกล้กันมีความสุข สบายใจในการคบหา

ธรรมะทั้ง ๒ ข้อนี้ คือ ขันติ และ โสรัจจะ มีอยู่ในบุคคลใด เขาย่อมเป็นผู้สง่างามทั้งภายในและภายนอก ทำให้คนทั้งหลายอยากคบค้าสมาคมด้วย เพราะคนประเภทนี้ คบแล้วมีความสุขและสบายใจ

๑. “อารมณ์แต่งกาย แต่ใจแต่งด้วยธรรม” หมายถึงธรรมข้อใด ?

ก. สติ สัมปชัญญะ	ข. หิริ โอตตปปะ
ค. ขันติ โสรัจจะ	ง. เมตตา กรุณา

๒. คนมีน้ำอดน้ำทน เพราะมีคุณธรรมข้อใด ?

ก. ฉันทะ	ข. จิตตะ
ค. ขันติ	ง. วิมังสา

๓. ผู้งดงามทั้งนอกทั้งใน เพราะมีคุณธรรมข้อใด ?

ก. หิริ โอตตปปะ	ข. สติ สัมปชัญญะ
ค. ขันติ โสรัจจะ	ง. กตัญญูกตเวที

๔. นาย ก.ถูกนาย ข.ทำร้าย อดกลั้นไว้ได้ เพราะมีคุณธรรมอะไร ?

ก. หิริ	ข. โอตตปปะ
ค. ขันติ	ง. สติ

๕. ความทนต่อความหนาวร้อนมีความหมายตรงกับข้อใด ?

ก. ทนต่อความเจ็บใจ
ข. ทนต่อความตรากตรำ
ค. ทนต่อความอยาก
ง. ทนต่อความทุกข์ทรมาน

๖. ธรรมข้อใด ทำคนให้มีความงามโดยมิต้องเสริมแต่ง ?

ก. ขันติ โสรัจจะ	ข. สติ สัมปชัญญะ
ค. หิริ โอตตปปะ	ง. เมตตา กรุณา

๗. ยึดได้เมื่อภัยมา เป็นลักษณะของคนมีธรรมข้อใด ?

ก. สติสัมปชัญญะ	ข. หิริโอตตปปะ
ค. ขันติ โสรัจจะ	ง. กตัญญูกตเวที

๘. ข้อใดเป็นลักษณะของคนมีโสรัจจะ

ก. อ่อนน้อมถ่อมตน	ข. เก็บอารมณ์ได้ดี
ค. ทนต่อความลำบาก	ง. ทนต่อคำด่า

๙. ข้อใดเป็นคุณธรรมทำให้งาม?

ก. ขันติโสรัจจะ	ข. หิริโอตตปปะ
ค. สติสัมปชัญญะ	ง. ถูกทุกข้อ

๑๐. ความงามอะไร ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ?

ก. งามด้วยธรรม
ข. งามด้วยเครื่องประดับ
ค. งามด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์
ง. งามด้วยเครื่องสำอางค์

บุคคลหาได้ยาก ๒ ประเภท

คำว่า บุคคลหาได้ยาก หมายถึง บุคคลที่มีคุณธรรมหรือคุณลักษณะฝ่ายดีที่หายาก ๒ อย่าง นั่นคือ การสร้างประโยชน์ให้คนอื่นหรือช่วยเหลือคนอื่นก่อนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และ ความเป็นคนรู้บุญคุณคนและทำคุณตอบแทนเมื่อมีโอกาสคุณธรรม ๒ อย่างนี้ เป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่งในตัวบุคคลทั้งหลาย เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว มนุษย์มักจะเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก บุคคลที่หาได้ยาก จำแนกตามคุณธรรม ๒ ข้อดังกล่าวข้างต้น จึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน นั่นคือ

๑. บุพการี แปลว่า ผู้มีปกติกะทำก่อน หมายถึงบุคคลที่มีจิตใจเมตตาปราณี ทำคุณประโยชน์ต่อบุคคลอื่นก่อนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ถึงแม้ว่าบุคคลคนนั้นจะไม่เคยสร้างประโยชน์ใด ๆ ให้แก่ตนมาก่อนเลยก็ตาม

บุคคลประเภทนี้ถือว่าหาได้ยากนักในสังคม เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว คนทั้งหลายมักเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก การที่จะมีจิตใจอยากช่วยเหลือหรือสร้างคุณประโยชน์แก่คนอื่นนั้น เป็นไปได้ยากนัก โดยเฉพาะการสร้างประโยชน์แก่คนอื่นที่ไม่เคยมีบุญคุณแก่ตนเลย บุคคลที่ยินดีสร้างคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นก่อนเช่นนี้ จึงจัดเป็นบุคคลที่หาได้ยากประเภทแรก

ตัวอย่างของบุพการี ก็เช่น บิดามารดา ที่สร้างคุณประโยชน์แก่บุตรโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ครูอาจารย์ ที่คอยสั่งสอนวิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ทั้งที่ลูกศิษย์นั้นไม่เคยทำประโยชน์ใด ๆ ให้ตนมาก่อนเลย เป็นต้น หรือบุคคลใด ๆ ก็ตามที่มีคุณลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น จัดว่าเป็นบุคคลหาได้ยากประเภทที่ ๑ คือ บุพการี

๒. กตัญญูทเวที แปลว่า ผู้รู้อุปการะที่คนอื่นทำแก่ตนและตอบแทน หมายถึง ผู้ที่ระลึกนึกถึงคุณงามความดีที่คนอื่นทำให้แก่ตนเองและตอบแทน โดยการป่าวประกาศคุณงามความดีที่คนอื่นทำแก่นั่นให้คนอื่นรับรู้บ้าง ด้วยการทำคุณงามความดีตอบแทนเขาในยามที่สามารถทำได้บ้าง

เป็นอันว่า กตัญญูทเวทีนั้น ไม่ใช่แค่รู้จักบุญคุณคนอื่นอย่างเดียวเท่านั้น แต่รู้แล้วต้องตอบแทนด้วยเมื่อมีโอกาส จึงจะถือว่าครบถ้วนและมีคุณสมบัติที่จะได้ชื่อว่า กตัญญูทเวที

ความเป็นคนกตัญญูทเวทีนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่งที่บ่งบอกว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นคนดีหรือไม่ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตัญญูทเวทตา” ซึ่งแปลว่า ความเป็นผู้กตัญญูทเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

๑. ข้อใดเป็นความหมายของบุพการี ?

ก. ผู้ทำอุปการะก่อน	ข. ผู้ตอบแทนคุณ
ค. ผู้รู้บุญคุณ	ง. ผู้เกิดก่อน

๒. กตัญญูทเวที หมายถึงใคร ?

ก. ผู้มีอุปการคุณ	ข. ผู้รู้คุณ
ค. ผู้ตอบแทนคุณ	ง. ผู้รู้คุณและตอบแทน

๓. เครื่องหมายของคนดี คืออะไร ?

ก. เคารพพระรัตนตรัย	ข. รู้กาลเวลา
ค. ท่องจำโอวาทปาติโมกข์	ง. กตัญญูทเวที

๔. บุคคลหาได้ยากในโลก ๒ อย่าง คือข้อใด ?

ก. สติ - สัมปชัญญะ	ข. หิริ - โอตตัปปะ
ค. บุพการี - กตัญญูทเวที	ง. ชันติ - โสรจจะ

๕. คนดี ท่านว่ามีอะไรเป็นเครื่องหมาย

ก. ศีล	ข. กตัญญูทเวที
ค. สมาธิ	ง. บุญกิริยาวัตถุ

๖. ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทนเรียกว่าอะไร?

ก. กตัญญู	ข. กตเวที
ค. กตัญญูทเวที	ง. บุพการี

๗. บุพการีชน หมายถึงใคร ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. มารดา บิดา
ค. พระมหากษัตริย์	ง. ถูกทุกข้อ

๘. ข้อใด เป็นความหมายของคำว่า “กตเวที” ?

ก. ทำอุปการะก่อน	ข. รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว
ค. ตอบแทนคุณท่าน	ง. รู้อุปการะและตอบแทนคุณ

๙. ผู้ใดไม่ชื่อว่า บุพการี ?

ก. บิดา มารดา	ข. พระมหากษัตริย์
ค. บุตร ธิดา	ง. ครู อาจารย์

๑๐. จะรู้ได้อย่างไรว่า คนที่เราคบด้วยเป็นคนดี ?

ก. ตักบาตรประจำ	ข. มีมนุษย์สัมพันธ์
ค. ขยันทำงาน	ง. รู้จักทดแทนคุณ

บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๓

พระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐ มี ๓ อย่าง

๑. พระพุทธ ท่านผู้สอนให้ประชาชนประพฤติดุขด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา ชื่อว่า พระพุทธเจ้า

๒. พระธรรม พระธรรมวินัยที่เป็นคำสอนของท่าน ชื่อว่า พระธรรม

๓. พระสงฆ์ หมู่คนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อว่า พระสงฆ์

เหตุที่เรียกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่ารัตนะนั้น ท่านอธิบายไว้ในอรรถกถาว่าเป็นวัตถุที่ควรยำเกรง มีค่ามาก หาค่ามิได้และเป็นที่พึ่งที่ระลึกอันสูงสุด

๑. ชาวพุทธมีอะไร เป็นสรณะ ?

ก. ไตรสิกขา	ข. ไตรมาส
ค. ไตรลักษณ์	ง. ไตรรัตน์

๒. พระธรรม คืออะไร ?

ก. หนังสือธรรมะ	ข. คัมภีร์เทศน์
ค. คำสุภาสิต	ง. คำสั่งสอน

๓. องค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา คืออะไร ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระรัตนตรัย

๔. คำว่า “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” ตรงกับข้อใด ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระสาวก

๕. ผู้รู้ดีรู้ชอบเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ตรงกับข้อใด ?

ก. พระพุทธ	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระรัตนตรัย

๖. คนฟังคำสอนแล้วปฏิบัติตามธรรมวินัยตรงกับข้อใด ?

ก. พระพุทธ	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๗. ข้อใดเป็นคุณของพระธรรม ?

ก. ทำให้เป็นคนเจริญ	ข. ทำให้เป็นคนมั่งมี
ค. ทำให้เป็นคนร่ำรวย	ง. ทำให้ไม่เป็นคนชั่ว

๘. ท่านผู้สอนให้ประชาชนรู้ตามคือใคร ?

ก. พระพุทธ	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๙. การนับถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึกเรียกว่าอะไร ?

ก. ไตรรัตน์	ข. ไตรปิฎก
ค. ไตรสิกขา	ง. ไตรสรณคมน์

๑๐. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้ชื่อว่ารัตนะเพราะเหตุไร ?

ก. มีราคาดี	ข. มีคุณค่าอันนิยมน
ค. มีความขลังดี	ง. มีคนรู้จักดี

คุณของรัตนะ มี ๓ อย่าง

๑. พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย

พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ด้วยพระองค์เองก่อนแล้วจึงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย ในเบื้องต้นทรง สอนพระปัญจวัคคีย์และพระยสะกับสหายให้รู้ตาม และทรงสอนต่อมาอีก ๔๕ ปี จนถึงวันปรินิพพาน

๒. พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว

พระธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้น คือ ห้ามไม่ให้ทำความ ชั่วทั้งปวง ให้ทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใสเป็นต้น เป็นการสอน ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เมื่อประพฤติตามแล้ว พระธรรมก็ย่อมรักษาผู้ประพฤติตามไม่ให้เกิดไปในที่ชั่วทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า

๓. พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วสอนให้ผู้อื่นกระทำตามด้วย

พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้สอนภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาให้ทำตามด้วย ในเบื้องต้น ภิกษุ ๖๐ รูปแยกย้ายกันออกไปสอนประชาชน และต่อมาพระสงฆ์อื่นก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จึงนับว่าเป็นผู้ที่มีคุณแก่โลกจนหาที่เปรียบมิได้

๑. พระบริสุทธิคุณ เป็นคุณของข้อใด ?

- ก. พระสงฆ์ ข. พระธรรม
ค. พระอรหันต์ ง. พระพุทธเจ้า

๒. ข้อใด เป็นคุณแห่งพระธรรม ?

- ก. ของจริงที่มีอยู่ในโลก
ข. รักษาผู้ปฏิบัติมิให้ตกไปในที่ชั่ว
ค. เป็นธรรมดาของโลก
ง. ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในใจ

๓. สงฆ์ในคำว่า “สุปฏิปันโน ภคโตะ สวากสงฆ” หมายถึงใคร ?

- ก. ภิกษุสงฆ์ ข. ภิกษุณีสงฆ์
ค. อริยสงฆ์ ง. สมมติสงฆ์

๔. ผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้วสอนผู้อื่นตรงกับข้อใด ?

- ก. พุทธบริษัท ข. พระอรหันต์
ค. ภิกษุณี ง. พระสงฆ์

๕. ข้อใดเป็นคุณของพระธรรม ?

- ก. ทำให้เป็นคนเจริญ ข. ทำให้เป็นคนมั่งมี
ค. ทำให้เป็นคนร่ำรวย ง. ทำให้ไม่เป็นคนชั่ว

๖. ข้อใดเป็นคุณของพระสงฆ์ ?

- ก. สอนให้รู้ตาม ข. รักษาผู้ปฏิบัติ
ค. สอนให้ทำตาม ง. รู้แจ้งเอง
๗. รักษาผู้ปฏิบัติมิให้ตกไปในที่ชั่ว ?

- ก. พระพุทธเจ้า ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์ ง. กฎหมาย

๘. ผู้รู้ดีรู้ชอบเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ตรงกับข้อใด ?

- ก. พระพุทธ ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์ ง. พระรัตนตรัย

๙. ชนฟังคำสอนแล้วปฏิบัติตามธรรมวินัยตรงกับข้อใด ?

- ก. พระพุทธ ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์ ง. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๑๐. ผู้ทำจิตใจให้ผ่องใสได้ เพราะอะไร ?

- ก. พระพุทธเจ้า ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์ ง. กฎหมาย

โอวาทของพระพุทธเจ้า มี ๓ อย่าง

โอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ข้อ คือ

๑. สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง ไม่ทำความชั่วทั้งปวง แปลว่า เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ
๒. กุสะลัสสุปะสัมปะทา ประกอบความดี แปลว่า ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ
๓. สะจิตตะปะริโยทะปะนัง ทำจิตของตนให้ผ่องใส แปลว่า ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจมีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

โอวาททั้ง ๓ ข้อนี้ เพราะคำว่า บาป อกุศล ทุจริต มีความหมายเหมือนกัน และคำว่า บุญ กุศล สุจริต ก็มี ความหมายเหมือนกันใช้แทนกันได้ เพราะฉะนั้น โอวาททั้งปวงจึงสรุปลงเป็น ๓ ข้อ

๑. ไม่ทำความชั่วทั้งปวง คือ เว้นจากความประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ

๒. ประกอบความดี คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ

๓. ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส คือ ทำตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

โอวาททั้ง ๓ นี้เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระสาวก ๑,๒๕๐ องค์ ที่วัดเวฬุวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ เมื่อวันเพ็ญมาฆมาส (เดือน ๓) ภายหลังตรัสรู้แล้ว ๔ เดือน เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

๑. โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง ตรงกับข้อใด ?

- ก. ทาน ศีล ภาวนา
- ข. ศีล สมาธิ ปัญญา
- ค. ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์
- ง. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๒. โอวาทของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักการ คืออะไร ?

- ก. ไม่คบคนชั่ว คบคนดี มีเมตตา
- ข. ไม่ทำชั่ว ทำดี กตัญญู
- ค. ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส
- ง. ทำดี ทำใจให้ผ่องใส มีสัจย์

๓. คำสอนที่เป็นโอวาทปาฏิโมกข์ ตรงกับข้อใด ?

- ก. ทาน ศีล ภาวนา
- ข. ศีล สมาธิ ปัญญา
- ค. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
- ง. ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส

๔. หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาข้อใด ?

- ก. ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส
- ข. ให้ทาน ศีล ภาวนา
- ค. เชื่อกรรม ผลของกรรม
- ง. ประพฤติสุจริต ๓

๕. ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส ตรงกับข้อใด ?

- ก. โอวาท ๓
- ข. บุญกิริยาวัตถุ ๓
- ค. รัตนะ ๓
- ง. สุจริต ๓

๖. โอวาทของพระพุทธเจ้า เน้นการกระทำด้านใด ?

- ก. กาย
- ข. วาจา
- ค. ใจ
- ง. กาย วาจา ใจ

๗. ไม่ทำความชั่วทั้งปวงถือได้ว่าไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมใด?

- ก. โอวาท ๓
- ข. บุญกิริยาวัตถุ ๓
- ค. ธรรมโลกบาล
- ง. อิทธิบาท ๔

๘. ประกอบความดี ต้องทำตามหลักธรรมไหนจึงถูกต้องที่สุด ?

- ก. ทาน ศีล ภาวนา
- ข. ศีล สมาธิ ปัญญา
- ค. ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์
- ง. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๙. จิตหมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง นั้นหมดจากอะไร ?

- ก. ความโลภ ความโกรธ ความไม่รู้
- ข. กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา
- ค. พยาบาท วิจิกิจฉา ถีนมิทธะ
- ง. ถัมภะ สารัมภะ อุปนาหะ

๑๐. คำว่า บาป อกุศล ความหมายข้อใดถูกต้องที่สุด ?

- ก. ความชั่ว
- ข. ความดี
- ค. ความร้ายกาจ
- ง. การทำผิด

ทุจริต คือความประพฤติชั่วมี ๓ อย่าง

๑. กายทุจริต ประพฤติชั่วด้วยกาย กายทุจริต คือ ความประพฤติชั่วด้วยกาย ๓ อย่าง มี ๑. ฆ่าสัตว์ ๒. ลักทรัพย์ ๓. ประพฤติผิดในกาม

๒. วจีทุจริต ประพฤติชั่วด้วยวาจา วจีทุจริต คือ ความประพฤติชั่วด้วยวาจา ๔ อย่าง มี ๑. พูดเท็จ ๒. พูดส่อเสียด ๓. พูดคำหยาบ ๔. พูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนทุจริต ประพฤติชั่วด้วยใจ มโนทุจริต คือ ความประพฤติชั่วด้วยใจ ๓ อย่าง มี ๑. โลภอยากได้ของเขา ๒. พยาบาทปองร้ายเขา ๓. เห็นผิดจากคลองธรรม

ทุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ไม่ควรประพฤติ

๑. การประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกว่าอะไร ?

ก. อกุศลมูล	ข. ทุจริต
ค. บาป	ง. มลทิน

๒. คนดื่มดุ่น หลอกหลวง ใช้วจีทุจริตข้อใด ?

ก. พูดเท็จ	ข. พูดส่อเสียด
ค. พูดคำหยาบ	ง. พูดเพ้อเจ้อ

๓. วจีทุจริตข้อใด เป็นเหตุให้หมู่คณะเกิดความแตกร้าง ?

ก. พูดเท็จ	ข. พูดส่อเสียด
ค. พูดคำหยาบ	ง. พูดเพ้อเจ้อ

๔. การเว้นจากกายทุจริตและวจีทุจริต จัดเข้าในข้อใด ?

ก. ทาน	ข. ศีล
ค. สมาธิ	ง. ปัญญา

๕. ทุจริต หมายถึงการประพฤติเช่นไร ?

ก. กาย วาจา ชอบ
ข. กาย วาจา มิชอบ
ค. กาย วาจา ใจ ชอบ
ง. กาย วาจา ใจ มิชอบ

๖. นักเรียนสั่งซื้อยาบ้าเพื่อจะเสพ จัดเป็นทุจริตข้อใด ?

ก. กายทุจริต	ข. วจีทุจริต
ค. มโนทุจริต	ง. ถูกทุกข้อ

๗. “ยุให้ร้าย ต่ำให้ร้าย” เป็นลักษณะของคำพูดในข้อใด ?

ก. พูดเท็จ	ข. พูดคำหยาบ
ค. พูดส่อเสียด	ง. พูดเพ้อเจ้อ

๘. ทุจริต ๓ อย่าง เป็นธรรมประเภทใด ?

ก. ธรรมที่ควรศึกษา	ข. ธรรมที่ควรละ
ค. ธรรมที่ควรรู้	ง. ธรรมที่ควรเห็น

๙. ข้อใดจัดเป็นกายทุจริต ?

ก. พยาบาทปองร้าย	ข. ลักทรัพย์
ค. ยุยงให้แตกกัน	ง. ให้ร้ายผู้อื่น

๑๐. ข้อใดเป็นโทษของการพูดคำหยาบ ?

ก. ให้เจ็บใจ	ข. ให้แตกสามัคคี
ค. ขาดคนเชื่อถือ	ง. ขาดคนรักใคร่

อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของอกุศล มี ๓ อย่าง

๑. โลภะ ยอยากได้ของเขา ความอยากได้สิ่งของของคนอื่นมาเป็นของตน ชื่อว่า โลภะ เมื่อมีโลภะ ความไม่ดีอย่างอื่น เช่น ความมักได้ ความมักมาก ความตระหนี่และการปล้นทรัพย์เป็นต้น ก็เกิดขึ้น

๒. โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ความคิดร้ายต่อผู้อื่น ชื่อว่า โทสะ เมื่อมีโทสะแล้ว ความไม่ดีอย่างอื่น เช่น ความจองพลาญ ความจองเวร การทำร้าย และการฆ่า เป็นต้น ก็เกิดขึ้น

๓. โมหะ หลงไม่รู้จริง ความหลงไม่รู้จริงว่า อะไรผิด อะไรถูก ชื่อว่า โมหะ เมื่อมี โมหะแล้ว ความไม่ดีอย่างอื่น เช่น ความลบหลู่คุณท่าน ความดีเสมอ ความถือดีและความเห็นผิดเป็นชอบเป็นต้น ก็เกิดขึ้น

อกุศลมูลทั้ง ๓ เหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่แล้ว อกุศลอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ควรละเสีย

๑. รากเหง้าของอกุศลเรียกว่าอะไร ?

- ก. อกุศลมูล ข. อวิชชา
ค. บาป ง. มาร

๒. อกุศลมูล เกิดขึ้นแล้วควรละด้วยวิธีปฏิบัติอย่างไร ?

- ก. ให้ทาน ข. รักษาศีล
ค. เจริญภาวนา ง. ถูกทุกข้อ

๓. อกุศลมูลใด เป็นเหตุแห่งการฉ้อโกง ?

- ก. โลภะ ข. โทสะ
ค. โมหะ ง. ราคะ

๔. อกุศลมูลข้อใด เป็นเหตุให้คนขายยาบ้า ?

- ก. โลภะ ข. โทสะ
ค. โมหะ ง. ราคะ

๕. วัยรุ่นไม่เข้าแหล่งอบายมุข เพราะมีกุศลมูลข้อใด ?

- ก. อโลภะ ข. อโทสะ
ค. อโมหะ ง. ข้อ ก. ข้อ ข. ถูก

๖. คนมีโทสะเป็นเจ้าเรือน มีลักษณะเช่นไร ?

- ก. เป็นคนเห็นแก่ได้ ข. เป็นคนเจ้าอารมณ์
ค. เป็นคนเชื่องมง่าย ง. เป็นคนเจ้าระเบียบ

๗. “ประมาทจิต จะติดยาบ้า” เพราะไม่ละอกุศลธรรมข้อใด ?

- ก. กายทุจริต ข. วจีทุจริต
ค. มโนทุจริต ง. ความเห็นผิด

๘. วัยรุ่นควรระวังใจอย่างไร จึงจะไม่มัวเมา ไม่มัวอบายมุข ?

- ก. มีให้กำหนด ข. มีให้ขัดเคือง
ค. มีให้หลง ง. มีให้มัวเมา

๙. มูลเหตุแห่งความผิดของคน คืออะไร ?

- ก. โลภะ โทสะ โมหะ ข. มานะ โทสะ โมหะ
ค. ราคะ โทสะ โมหะ ง. ตัณหา ราคะ ทิฎฐิ

๑๐. ฉ้อราษฎร์บังหลวง มีอะไรเป็นมูลเหตุ ?

- ก. โลภะ โทสะ ข. โลภะ ตัณหา
ค. โลภะ ทิฎฐิ ง. โลภะ โมหะ

กุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของกุศล มี ๓ อย่าง

๑. **อโลภะ ไม่อยากได้ของเขา** ความไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน ชื่อว่า อโลภะ เมื่อมีอโลภะแล้ว ความดีอย่างอื่น คือ ความไม่อยากได้ของคนอื่น ความยินดีด้วยสมบัติของตน ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ และความสุจริตเป็นต้น ก็เกิดขึ้น

๒. **อโทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา** ความไม่คิดร้ายเขา ชื่อว่า อโทสะ เมื่อมีอโทสะแล้ว ความดีอย่างอื่น คือ ความเมตตา กรุณา ความไม่จองล้างจองผลาญ การพูดอ่อนโยน การประพฤติดีที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น

๓. **อโมหะ ไม่หลงงมงาย** ความไม่หลง คือ ความรู้ตามความเป็นจริงว่า อะไรผิด อะไรถูก เป็นต้น ชื่อว่า อโมหะ เมื่อมีอโมหะแล้วความดีอย่างอื่น คือ ความพลอยยินดี ความว่าง่ายสอนง่าย และความเห็นชอบตาม คลองธรรม เป็นต้น ก็เกิดขึ้น

กุศลมูลทั้ง ๓ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่แล้ว ความดีอย่างอื่น ดังกล่าวนั้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ ควรให้เกิดมีในสันดาน

๑. กุศลมูลข้อใด เป็นเหตุให้คนบำเพ็ญทานเพื่อกำจัดความโลภ ?

ก. อโลภะ	ข. อโทสะ
ค. อโมหะ	ง. ถูกทุกข้อ

๒. คนไม่รู้จักอ้อม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักเต็ม ด้วยปัจจัย ๔ จัดเป็นคนเช่นไร ?

ก. คนมีมานะ	ข. คนมีโลภะ
ค. คนมีโทสะ	ง. คนมีโมหะ

๓. คนไม่รู้เหตุ ไม่รู้ผล ไม่รู้ดี ไม่รู้ชั่ว จัดเป็นคนเช่นไร ?

ก. คนมีโมหะ	ข. คนมีโทสะ
ค. คนไม่มีฉันทะ	ง. คนมีโลภะ

๔. คำว่า “อารมณ์เสีย อารมณ์เนา” เทียบได้กับข้อใด ?

ก. มานะ	ข. โภคะ
ค. โลภะ	ง. พยาบาท

๕. ธรรมใดเป็นรากเหง้าแห่งคุณธรรม ?

ก. กุศลมูล	ข. กุศลกรรมบถ
ค. สุจริต	ง. บุญกิริยาวัตถุ

๖. อโลภะเป็นมูลเหตุแก้ปัญหาเรื่องใด ?

ก. ใส่ร้ายป้ายสี	ข. ทุจริตคอร์รัปชัน
ค. หลงงมงาย	ง. ทะเลาะวิวาท

๗. อโทสะเป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมข้อใด ?

ก. ไม่เห็นแก่ตัว	ข. ไม่หลงงมงาย
ค. ไม่ขี้บ่น	ง. ไม่โมโหร้าย

๘. ข้อใดเป็นมูลเหตุให้เกิดเมตตา กรุณา ?

ก. อโลภะ	ข. อโทสะ
ค. อโมหะ	ง. อวิชชา

๙. ข้อใดเป็นมูลเหตุไม่ให้เห็นผิดเป็นถูก ?

ก. อโลภะ	ข. อวิชชา
ค. อโมหะ	ง. อโทสะ

๑๐. การไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน เกิดจากกุศลมูลข้อใด ?

ก. อโลภะ	ข. อโทสะ
ค. อโมหะ	ง. ถูกทุกข้อ

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ มี ๔ อย่าง

๑. ทุกข์	ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
๒. สมุทัย	เหตุให้ทุกข์เกิด
๓. นิโรธ	ความดับทุกข์
๔. มรรค	ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๑. ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่ทนได้ยาก ความทุกข์มีหลายประการ มีทั้งทุกข์จรและทุกข์ประจำ นำมาซึ่งความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ถึงความพลัดพลาดไม่รู้จักจบสิ้น

๒. สมุทัย หมายถึง ต้นเหตุ คือ ความทะยานอยาก ซึ่งเป็นเหตุให้ทุกข์ทั้งปวงเกิด ทั้งที่เป็นกามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา

๓. นิโรธ หมายถึง ความดับตัณหาได้โดยสิ้นเชิง เพราะเป็นเหตุดับทุกข์ทั้งปวง เมื่อทุกข์ดับเพราะนิโรธ ความสุขคือนิพพานก็ปรากฏ แต่นิโรธเป็นผลของการดับตัณหา ไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่ใช้ในการดับทุกข์

๔. มรรค หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยปฏิบัติตามมรรคมรรค ๘ ได้แก่ เห็นชอบ(สัมมาทิฐิ) ดำริชอบ(สัมมาสังกัปปะ) เจรจาชอบ(สัมมาวาจา) การงานชอบ(สัมมากัม-มันตะ) เลี้ยงชีพชอบ(สัมมาอาชีวะ) เพียรชอบ(สัมมาวายามะ) ตั้งสติชอบ(สัมมาสติ) ตั้งใจชอบ(สัมมาสมาธิ)

สรุป อริยสัจ ๔ สมุทัยกับมรรคเป็นเหตุ ทุกข์กับนิโรธเป็นผล

๑. ไม่สบายกายไม่สบายใจชื่อว่าทุกข์ เพราะเหตุใด ?

ก. ทนได้ยาก	ข. เห็นได้ยาก
ค. รักษาได้ยาก	ง. ติดตามได้ยาก

๒. ทุกข์ในอริยสัจ เกิดจากอะไร ?

ก. กิเลส	ข. กรรม
ค. วิบาก	ง. ตัณหา

๓. ความทะยานอยากจัดเข้าในข้อใด ?

ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค

๔. ความจริงอันประเสริฐ หมายถึงธรรมใด ?

ก. ปธาน ๔	ข. อิทธิบาท ๔
ค. อริยสัจ ๔	ง. พรหมวิหาร ๔

๕. ดับความไม่สบายกายไม่สบายใจ เรียกว่าอะไร ?

ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค

๖. ในอริยสัจ ๔ ข้อใดควรละ ?

ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค

๗. ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หมายถึงข้อใด ?

ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค

๘. มรรคในอริยสัจ เจริญเพื่อดับอะไร ?

ก. กิเลส	ข. กรรม
ค. วิบาก	ง. ตัณหา

๙. ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมดชื่อว่าอะไร ?

ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค

๑๐. สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คืออะไร ?

ก. เห็นอริยสัจ	ข. เห็นอริยทรัพย์
ค. เห็นอริยสงฆ์	ง. เห็นอริยสาวก
